

2.2 De arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters¹

Gediplomeerde schoolverlaters van het hoger beroepsonderwijs (HBO) hebben de beste vooruitzichten op de arbeidsmarkt, op enige afstand gevolgd door schoolverlaters met een diploma voor het middelbaar beroepsonderwijs (MBO). Het perspectief voor schoolverlaters met een diploma op het niveau van het voorbereidend beroepsonderwijs (VBO) en het algemeen voortgezet onderwijs (AVO) is wat minder goed. Gediplomeerde schoolverlaters van het kort middelbaar beroepsonderwijs (KMBO) komen er relatief ongunstig af. Daarnaast geldt ongeacht het opleidingsniveau dat technisch opgeleiden een betere arbeidsmarktpositie innemen dan schoolverlaters van andere opleidingsrichtingen.

Vinden van werk

Jaarlijks staan honderdduizenden scholieren en studenten na het beëindigen van hun opleiding voor een belangrijke keuze: intrede op de arbeidsmarkt, verder studeren of werken en leren combineren in het leerlingwezen. De uitkomst van deze keuze hangt nauw samen met de gevolgde opleiding. Het percentage schoolverlaters dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt varieert dan ook sterk per opleidingsniveau. In het AVO is de doorstroom naar de arbeidsmarkt 8 procent. Van de schoolverlaters van het VBO treedt bijna eenderde zonder verdere kwalificatie in op de arbeidsmarkt. Ongeveer tweederde van de schoolverlaters van het KMBO of MBO biedt zich aan op de arbeidsmarkt. Afgestudeerden van het HBO ten slotte kiezen er in overgrote meerderheid voor om met de afgesloten opleiding de arbeidsmarkt te betreden.

De scholieren en studenten die doorstromen naar de arbeidsmarkt zijn momenteel erg succesvol bij het vinden van werk. Bedroeg de gemiddelde werkloosheid onder schoolverlaters vorig jaar nog 9 procent, tegenwoordig zit anderhalf jaar na het behalen van het diploma nog slechts vijf procent van degenen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt zonder werk. Voor schoolverlaters van het MBO en afgestudeerden van het HBO is de werkloosheidskans na anderhalf jaar momenteel nog lager: respectievelijk 3 procent en 4 procent. De werkloosheid onder schoolverlaters van het KMBO blijft met 10 procent achter bij de rest.

¹Auteurs: R.K.W. van der Velden en M.I.L.J. Wolbers, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Universiteit Maastricht. De cijfers in dit artikel zijn afkomstig uit het ROA-rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 1997*. Dit rapport is gebaseerd op gegevens die in het najaar van 1997 zijn verzameld onder ruim 35.000 schoolverlaters en afgestudeerden van het algemeen voortgezet onderwijs (AVO), het voorbereidend beroepsonderwijs (VBO), het (kort) middelbaar beroepsonderwijs ((K)MBO) en het hoger beroepsonderwijs (HBO) van het school- of studiejaar 1995/1996.

Naast de werkloosheid op het moment van ondervraging is de intredewerkloosheid gedurende de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt erg laag. Gemiddeld genomen is men één maand werkloos geweest tussen het moment van schoolverlaten en het moment van enquête. De intredewerkloosheid loopt uiteen van 0,8 maanden voor schoolverlaters van het AVO tot 1,3 maanden voor schoolverlaters van het KMBO.

Een kwart van de arbeidsovereenkomsten die met gediplomeerde schoolverlaters worden gesloten, heeft een flexibel karakter. Onder een flexibel contract wordt hier verstaan een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst met een contract korter dan een jaar. Er zijn wel enige verschillen in het percentage schoolverlaters met een flexibel dienstverband tussen de opleidingsniveaus. In het algemeen blijkt het percentage flexibele aanstellingen te dalen naarmate het opleidingsniveau stijgt. Zo heeft eenderde van de werkzame schoolverlaters van het AVO of het KMBO een flexibele aanstelling tegenover slechts een vijfde bij het HBO.

2.2.1 Aanbieders op de arbeidsmarkt naar opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Aanbieders school-/studiejaar 1995/1996	w.o.	
		Zonder werk	Met flexibele aanstelling
	%		
AVO	8	6	33
VBO	30	6	27
KMBO	57	10	36
MBO	65	3	24
HBO	91	4	21

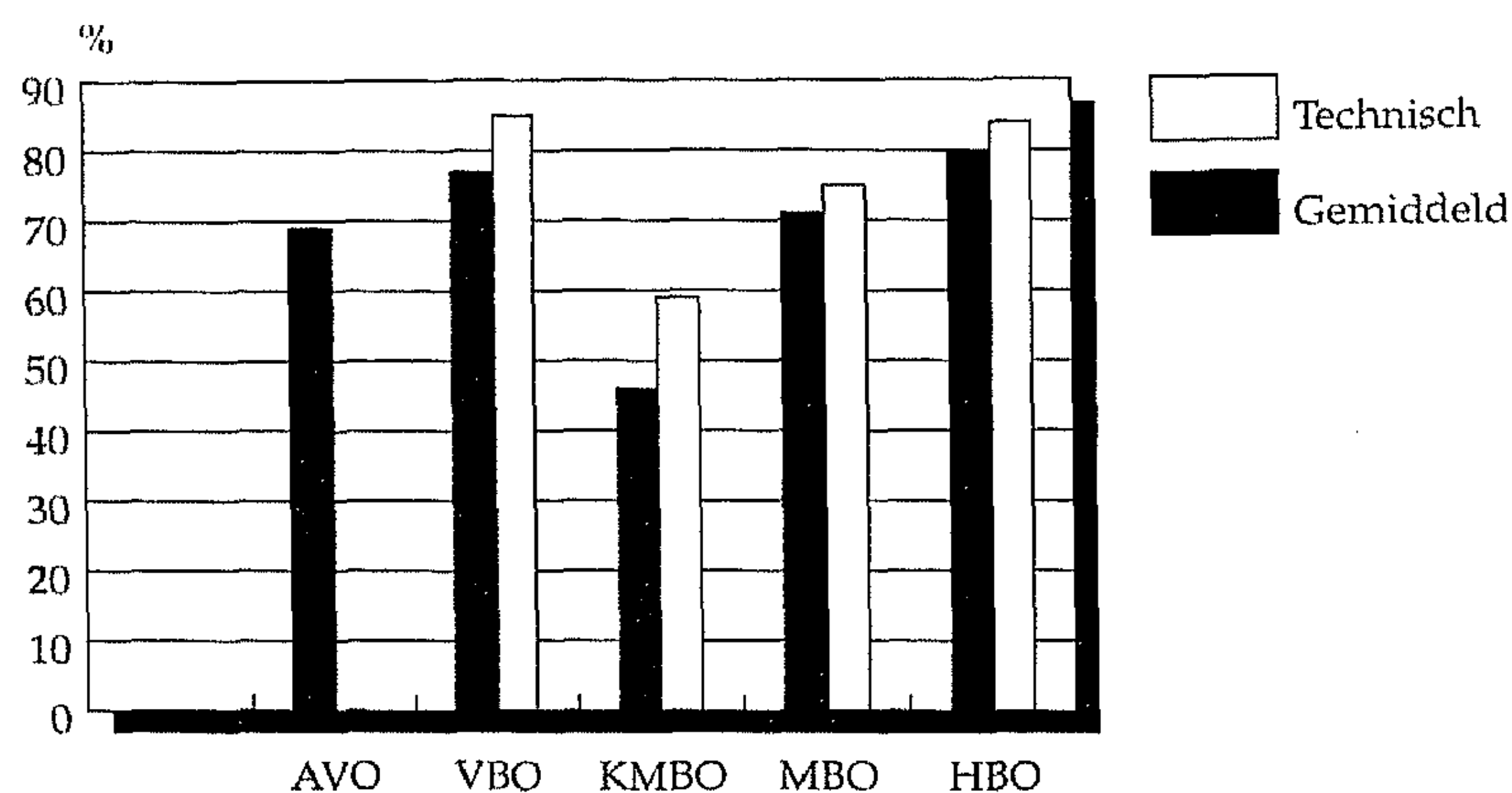
Bron: ROA, schoolverlatersenquêtes.

Aansluiting tussen opleiding en beroep

De aansluiting van de gevolgde opleiding op de gevonden baan geeft een indicatie van de kwaliteit van het werk in relatie tot de opleiding. De aansluiting tussen opleiding en beroep kan met behulp van twee kenmerken in kaart worden gebracht. Enerzijds betreft het de aansluiting tussen opleiding en beroep qua *niveau*. Het vereiste opleidingsniveau van het beroep wordt daarbij bepaald aan de hand van de vraag wat het door de werkgever vereiste opleidingsniveau voor de functie was. Anderzijds heeft de aansluiting tussen opleiding en beroep betrekking op de *richting* van de vereiste kwalificaties. De vereiste opleidingsrichting wordt eveneens bepaald aan de hand van de vraag wat de door de werkgever vereiste opleidingsrichting was.

Wat de aansluiting naar niveau betreft blijken vooral schoolverlaters van het KMBO vaak een baan te hebben die onder hun niveau is. Iets minder dan de helft van hen heeft een baan op minimaal het eigen opleidingsniveau. Schoolverlaters van het AVO, VBO, MBO en vooral afgestudeerden van het HBO doen het op dat punt veel beter. Van deze laatste groep vindt ruim driekwart een functie op minimaal het eigen niveau. Verder blijkt dat schoolverlaters van de opleidingsrichting techniek vaker een beroep op minimaal het eigen opleidingsniveau vinden dan schoolverlaters van andere opleidingsrichtingen. Dit geldt ongeacht het opleidingsniveau.

Figuur 2.2.1 Beroep (minimaal) aansluitend bij gevolgde opleiding

De aansluiting naar richting tussen de gevolgde opleiding en het uitgeoefende beroep is sterker naarmate het opleidingsniveau hoger is. Bij het VBO en het KMBO heeft iets meer dan de helft van de schoolverlaters een functie waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting werd vereist. Bij de schoolverlaters van het MBO en afgestudeerden van het HBO heeft driekwart een beroep dat wat betreft richting nauw aansluit bij de gevolgde opleiding. Opnieuw zijn het de technisch opgeleiden die relatief vaak een baan hebben waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting werd vereist. Schoolverlaters van de richting economie vinden daarentegen juist minder vaak een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. Deze verschillen tussen de richting techniek enerzijds en de richting economie anderzijds doen zich op alle opleidingsniveaus voor en onderstrepen het verschil in karakter tussen beide opleidingsrichtingen. De ene richting is meer gericht op het aanleren van specifieke kennis en vaardigheden, terwijl de andere een meer generiek karakter heeft.

De constatering dat met name in de technische richtingen de beroepen van schoolverlaters en de genoten opleiding goed op elkaar aansluiten, is vanuit een maatschappelijk perspectief gezien positief. Een voldoende aanbod van goed opgeleid personeel voor de technische functies wordt namelijk veelal gezien als een belangrijke factor voor de economische ontwikkeling, vanwege de positieve invloed op innovatieprocessen en de daarmee gepaard gaande *spill-over effecten* voor de werkgelegenheid in andere beroepssectoren (voor meer informatie, zie: paragraaf 2.2 uit Kennis en Economie 1997 (CBS, 1997a)). Als de veronderstelde *spill-over effecten* zich inderdaad voordoen, en technisch opgeleiden derhalve een cruciale rol op de arbeidsmarkt vervullen, verdient het aanbeveling de instroom van studenten in technische richtingen te stimuleren. Vooruitlopend op de resultaten van tabel 2.2.3, is het aannemelijk dat grotere aantallen schoolverlaters in technische richtingen gemakkelijk een baan zullen vinden. Een andere conclusie uit de hierboven geïntroduceerde paragraaf 2.2 uit Kennis en Economie 1997 is dat veel (hoger) technisch opgeleiden die (oorspronkelijk) werkzaam zijn in een technische functie in de industrie in de loop van hun carrière doorstromen naar een (niet-technische) leidinggevende functie. Dit is een reden temeer om waakzaam te zijn op de instroom van technisch opgeleiden.

Verder valt op dat de opleidingsrichting HBO gezondheidszorg bijna garant staat voor een beroep in de eigen of verwante studierichting. Vrijwel alle afgestudeerden van deze opleiding vinden een baan waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting werd vereist. Opleidingsrichtingen met een relatief laag percentage schoolverlaters die een beroep uitoefenen waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting werd vereist, zijn VBO landbouw, VBO gezondheidszorg en de opleiding oriënteren en schakelen van het KMBO.

Al met al is de aansluiting tussen opleiding en beroep (zowel qua *niveau* als qua *richting*) voor hoger opgeleiden sterker dan voor lager geschoolden. Bovendien geldt dat de aansluiting tussen opleiding en beroep voor technisch opgeleiden gunstig is in vergelijking met schoolverlaters van andere opleidingsrichtingen.

2.2.2 Aansluiting opleidingsrichting bij beroep

eigen/overuante richting	%	Opleidingsrichting								
		Totaal	Landbouw	Techniek	Economie	Gezondheids- zorg	Oriënteren en schakelen	Onderwijs	Gedrag en maatschappij	Kunst en cultuur
AVO										
VBO	57	34	69	49	29					
KMBO	51	61	76	52	50	29				
MBO	72	62	80	64	79			71		
HBO	79	74	84	71	93		84	75		71

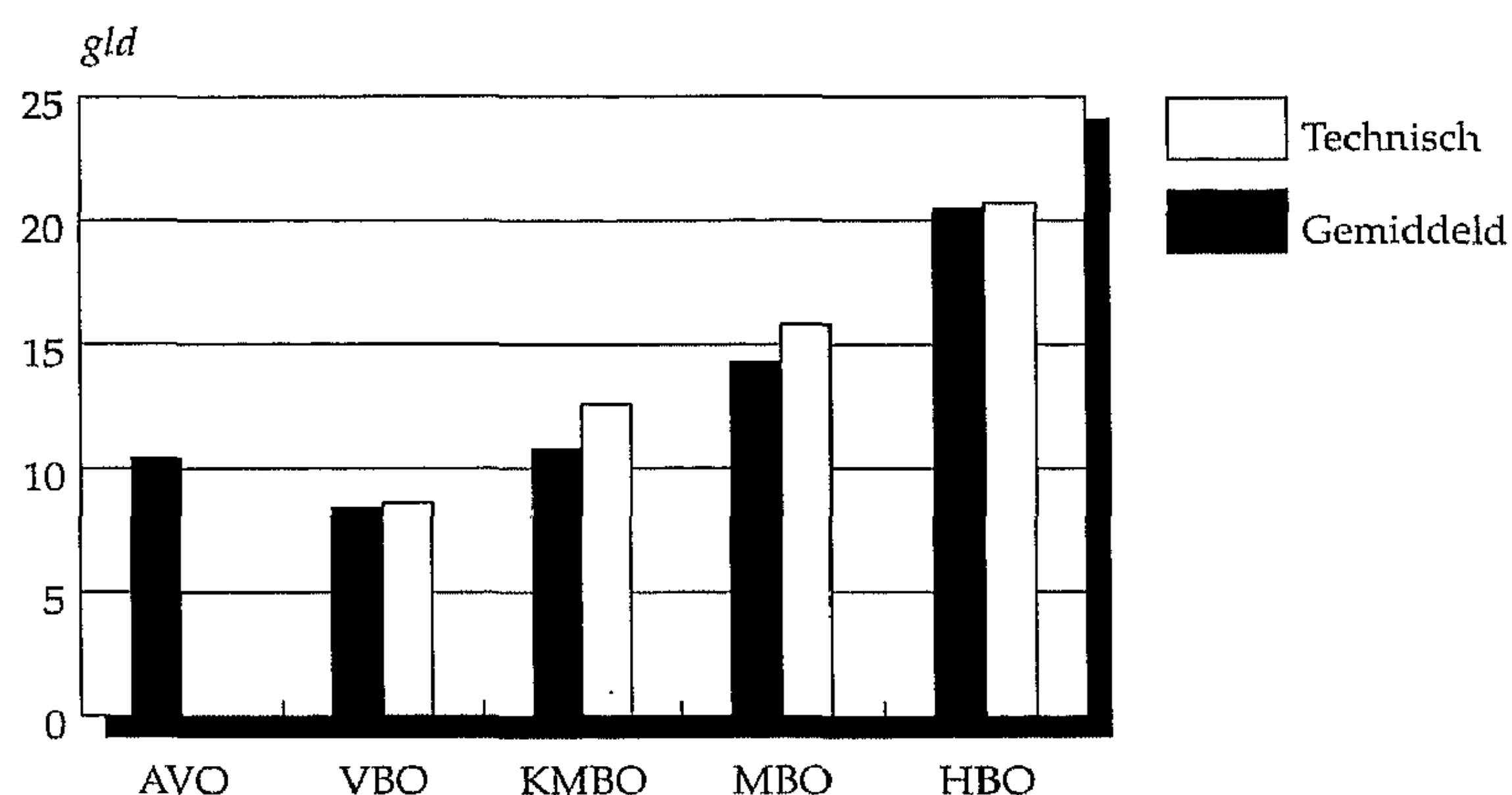
Bron: ROA, schoolverlatersenquête.
 NB: De gegevens hebben betrekking op school- of studiejaar 1995/1996.

Beloning

De beloning van schoolverlaters hangt sterk samen met het opleidingsniveau. Zo verdient een afgestudeerde HBO'er ongeveer tweeënhalf keer zoveel als een schoolverlater van het VBO. Voor een gedeelte is hier sprake van een leeftijdseffect. Hoger opgeleiden zijn door de bank genomen zo'n zeven jaar ouder op het moment van afstuderen. Berekeningen wijzen uit dat, rekening houdend met het verschil in leeftijd, een VBO-schoolverlater per uur *f* 8,75 minder verdient dan een afgestudeerde van het HBO. Voor een AVO-schoolverlater is dit verschil *f* 7,50 en schoolverlaters van het KMBO en MBO zijn deze verschillen respectievelijk *f* 7,00 en *f* 4,50. Een en ander betekent dat door rekening te houden met leeftijdsverschillen de verschillen in beloning tussen opleidingsniveaus met ongeveer een kwart worden gereduceerd.

Wanneer een vergelijking wordt gemaakt binnen opleidingsniveaus, dan blijkt dat weer de opleidingsrichting techniek in gunstige zin opvalt. Op alle niveaus verdienen technisch opgeleiden meer dan gemiddeld, met name in het KMBO en MBO. Deze relatief hoge beloning kan weleens samenhangen met de erg gespannen arbeidsmarkt voor technisch personeel.

Figuur 2.2.2 Bruto uurloon van schoolverlaters

Arbeidsmarktpositie naar opleiding

De afzonderlijke kenmerken voor de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters kunnen worden samengevat aan de hand van een typering bestaande uit twee dimensies: werkgelegenheid/werkzekerheid en kwaliteit van het werk².

²De kenmerken werkloosheid, intredewerkloosheid en flexibele aanstelling vormen de dimensie werkgelegenheid/werkzekerheid. De dimensie kwaliteit van het werk bestaat uit de indicatoren voor de aansluiting van het huidige beroep op het eigen opleidingsniveau en op de eigen opleidingsrichting en uit de beloning.

Op de dimensie werkgelegenheid/werkzekerheid nemen vooral de technische opleidingen een relatief zeer goede positie in. In alle opleidingsniveaus scoort techniek op deze dimensie in de relatief 'beste' categorie. Met uitzondering van het KMBO is voor deze opleidingsrichting op alle niveaus de werkgelegenheid en werkzekerheid van schoolverlaters momenteel goed te noemen. Verder wordt de werkgelegenheid en werkzekerheid van schoolverlaters van het VWO en het HBO economie als goed getypeerd. Een relatief slechte positie geldt voornamelijk voor de opleidingen binnen het VBO en KMBO. Dit betreft met name de richtingen economie en gezondheidszorg van beide opleidingsniveaus en KMBO landbouw. Ook de opleidingsrichtingen HBO onderwijs en HBO gedrag en maatschappij nemen wat dit betreft een ongunstige positie in. Verhoudingsgewijs zeer slecht is de situatie voor schoolverlaters van KMBO oriënteren en schakelen en voor afgestudeerden van de opleidingsrichting kunst en cultuur van het HBO.

Voor de dimensie kwaliteit van het werk wordt een sterke positieve samenhang met het opleidingsniveau waargenomen. Uitsluitend voor enkele opleidingsrichtingen binnen het HBO scoort de dimensie kwaliteit van het werk 'goed'. Doorstuderen lijkt dus lonend te zijn, mits het diploma wordt behaald. Binnen het HBO scoren naast de opleidingsrichting techniek de richtingen onderwijs, economie en gezondheidszorg ook goed op de kwaliteit van het werk. De overige richtingen binnen het HBO worden als gemiddeld gekwalificeerd. Ook de opleidingsrichtingen binnen het MBO worden als gemiddeld getypeerd. De opleidingsrichtingen in het VBO en KMBO hebben alle een relatief lage kwaliteit van het werk. Een positieve uitzondering vormt de richting techniek die op beide niveaus gemiddeld scoort. Samenvattend, concluderen we dat de richting techniek, bij een gegeven opleidingsniveau, op de beide dimensies werkgelegenheid/werkzekerheid en kwaliteit van het werk een relatief goede positie inneemt.

²De kenmerken werkloosheid, intredewerkloosheid en flexibele aanstelling vormen de dimensie werkgelegenheid/werkzekerheid. De dimensie kwaliteit van het werk bestaat uit de indicatoren voor de aansluiting van het huidige beroep op het eigen opleidingsniveau en op de eigen opleidingsrichting en uit de beloning.

2.2.3 Arbeidsmarktpositie naar opleidingsrichting

Opleidings- richting	Werkgelegenheid en werkzekerheid	Kwaliteit van het werk
AVO		
MAVO	gemiddeld	gemiddeld
HAVO	gemiddeld	zeer slecht
VWO	goed	gemiddeld
VBO		
landbouw	gemiddeld	slecht
techniek	goed	gemiddeld
economie	slecht	slecht
gezondheidszorg	slecht	zeer slecht
KMBO		
oriënteren en schakelen	zeer slecht	zeer slecht
landbouw	slecht	slecht
techniek	gemiddeld	gemiddeld
economie	slecht	slecht
gezondheidszorg	slecht	slecht
MBO		
landbouw	gemiddeld	gemiddeld
techniek	goed	gemiddeld
economie	gemiddeld	gemiddeld
gezondheidszorg	gemiddeld	gemiddeld
gedrag en maatschappij	gemiddeld	gemiddeld
HBO		
landbouw	gemiddeld	gemiddeld
onderwijs	slecht	goed
techniek	goed	goed
economie	goed	goed
gezondheidszorg	gemiddeld	goed
gedrag en maatschappij	slecht	gemiddeld
kunst en cultuur	zeer slecht	gemiddeld

Bron: ROA, schoolverlatersenquête.

NB: De gegevens hebben betrekking op het school- of studiejaar 1995/1996.